Traducerile lui Eliade – sursă de receptare a scriitorului în Polonia. Recenzii şi comentarii

Magdalena FILARY*

Key-words: *Eliade's translations, Polish reception, comments, reviews, history of religions*

Mircea Eliade este considerat în Polonia unul dintre cei mai remarcabili umanişti ai secolului XX. Recenziile la traducerile operelor sale care au apărut în comunism şi postcomunism în Polonia oglindesc receptarea scriitorului de către cercetători polonezi, precum şi a ideologiei lui.

Pe parcursul anilor, această receptare s-a schimbat în funcţie de situaţia politică. Cu toate că Eliade nu făcea parte din categoria „autorilor interzişi", regimul comunist nu a permis publicarea operelor sale fără cenzură. Şi astfel, din motive necunoscute, publicarea scrierilor eliadeşti s-a făcut abia după abolirea cenzurii. Cu toate acestea, primele recenzii a trebuit să ascundă unele sensuri şi mesaje pentru a putea fi publicate în presa poloneză.

Una dintre lucrările care tratează creaţia lui Eliade este eseul lui Leszek Kołakowski[1] *Mircea Eliade: Religia jako paraliż czasu* (*Mircea Eliade: Religia ca o paralizie a timpului*), o scurtă introducere la *Tratatul de istorie a religiilor* (ediţia I, apărută în 1966 la Varşovia). Kołakowski distinge două grupe de cercetători în acest domeniu: o categorie care îl amplasează pe Eliade alături de filosoful german Rudolf Otto, iar altă categorie, de funcţionalişti, care îi include pe Marks şi Freud, dar şi pe Durkheim, Malinowski, Taylor, Frazer şi Levi-Strauss. Kołakowski, vorbind despre Eliade, nu ni-l prezintă direct, ci se foloseşte de descrierea lui referitoare la înţelegerea simbolului, ca să ne transmită mai departe dorinţa fundamentală a omului: încremenirea timpului.

Teoria desconsiderării punctului de vedere evoluţionist şi istoric este explicată de filosoful polonez ca fiind un demers „intenţionat şi fundamentat filosofic, nu ca rezultat al unei neglijenţe de cercetare" (Kołakowski 1966: XVIII).

În introducerea la eseul lui, în notele de subsol,

> Kołakowski a menţionat indicii referitoare la existenţa bibliografiei lui Eliade în Polonia; este vorba despre lista lucrărilor lui, ca şi de aportul critic al doctrinei, despre care vorbeşte în cartea lui Tadeusz Margul *Sto lat nauki o religiach świata*

* Universitatea din Craiova, România.

[1] L. Kołakowski (1927-2009) – unul dintre cei mai importanţi filosofi polonezi, cunoscut pe plan internaţional ca un critic al marxismului, dar şi ca istoric al filosofiei şi filosof al religiei, eseist, publicist.

„Philologica Jassyensia", An X, Nr. 1 (19), 2014, Supliment, p. 419–423.

BDD-A8082 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:37:32 UTC)

[*O sută de ani de ştiinţă despre religiile lumii*] apărută în 1964 la Varşovia la Editura Książka i Wiedza. Se subliniază astfel că încă cu doi ani înainte de publicarea celei mai noi opere despre ştiinţa religiilor a lui Eliade au mai apărut şi alte lucrări referitoare la bibliografia lui. Kołakowski îl numeşte pe Eliade „elev al yoghinilor himalaieni", menţionând faptul că acesta respectă în filosofia sa evenimentele istorice" (Filary 2013: 1037-1038).

Stanisław Tokarski[2], în postfaţa la *Tratatul de istorie a religiilor*, apărut în 1993, aminteşte în patru subcapitole câteva motive relevante pentru eliadismul polonez, şi anume: *Mitul omului singuratic*, Tratatul *în perspectiva eliadismului*, *Receptarea poloneză a eliadismului*, *Receptarea* Tratatului. Aceste texte au fost scrise din perspectiva a 30 de ani de la debutul lui Eliade pe piaţa editorială din Polonia. Eliade a fost întotdeauna apreciat pentru că nu se limita numai la istorie, nu bagateliza ceea ce este sfânt, chiar scotea în evidenţă rolul sacrului în cultură.

Introducerea profesorului Marcin Czerwiński (sociolog) la prima antologie a lui Eliade, *Sacrum, mit, istorie*, care a apărut destul de cenzurată, constituie una dintre cele mai substanţiale recenzii ale operei lui Eliade în Polonia. Czerwiński menţionează contribuţia semnificativă a lui Eliade în cultura europeană, precum şi esenţa operei lui literare şi ştiinţifice, contribuind astfel la popularizarea lui Eliade în Polonia.

Krzysztof Kocjan, la rândul lui, în introducerea la volumul *Şamanismul şi tehnicile arhaice ale extazului*, scrie dintr-o cu totul altă perspectivă, cea a anilor 1990. După părerea lui, *Şamanismul* a fost scris nu numai pentru specialişti, dar şi pentru orice om de cultură care ar trebui să-l cunoască pe Eliade. Traducătorul menţionează că această carte, care a apărut în Polonia acum patruzeci de ani, este considerată în continuare atractivă. Kocjan a mai scris o recenzie la volumul *Les Roumains. Précis historique*, intitulată *Eliade şi Meşterul Manole.* Conform autorului recenziei, această carte este un exemplu al propagandei tipice vremurilor de atunci. Kocjan este şi autorul cuvântului-înainte la volumul *De la Zamolxis la Gengis-Han*, în care face referire la faptul că Eliade s-a făcut cunoscut prin căutarea a ceea ce este universal (Eliade 1937: 3); dar, conform lui Kocjan, Eliade – istoric al religiilor predomină asupra lui Eliade – politician român. Se consideră că prin această carte Eliade îşi plăteşte datoria faţă de cultura română. Kocjan subliniază interesul lui Eliade pentru culturi primitive, precum şi importanţa şi influenţa lor asupra interpretării istoriei, nu numai prin documnte scrise, ci şi spiritual. Acesta constituie un mesaj viu, ceea ce se poate observa după exemplul miturilor şi credinţelor. Kocjan încearcă să-l convingă pe cititor că Eliade este încă necunoscut publicului polonez, care până acum îl ştia mai mult ca autor al sintezelor despre istoria religiilor.

În Polonia au apărut câteva articole şi menţiuni cu privire la metodologia lui Eliade. Printre cei mai cunoscuţi recenzenţi polonezi ai lucrărilor lui se află Zygmunt Poniatowski[3], care scria cel mai des pentru revista *Euhemer*[4]. El a publicat recenzia intitulată *Pierwszy zbiór prac o metodologii religioznawstwa* (*Prima*

[2] S. Tokarski (n. 1941) – profesor la Institutul Orientului Apropiat şi Îndepărtat din cadrul Universităţii Jagiellone din Cracovia.

[3] Z. Poniatowski (1923-199) – istoric al religiilor, precursor al cercetărilor asupra religiei în Polonia.

[4] „Euhemer" – revistă ştiinţifică dedicată istoriei religiilor, înfiinţată în 1957, la Varşovia, de către Asociaţia Ateiştilor şi Liber-Gânditorilor. Din 1992 apare sub denumirea „Przegląd Religioznawczy".

BDD-A8082 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:37:32 UTC)

culegere de texte cu privire la metodologia istoriei religiilor) – *The History of Religions. Essays in Methodology*. Profesorul Poniatowski a fost interesat nu numai de analiza metodologiei lui Eliade, dar şi de a altor reprezentanţi ai Şcolii de la Chicago (de exemplu, Joachim Wach). A fost unul dintre principalii recenzenţi ai cărţilor lui Eliade apărute în timpul cenzurii în Polonia, alături de Bronk, Tokarski, Margul şi Kijowski.

Realităţile anilor 1950 şi 1960 au fost brutale pentru autori şi nu au permis gândirea liberă, ideile erau reinterpretate, inclusiv traducerile lui Eliade în poloneză. Frica faţă de cenzură a determinat omiterea unor idei „incomode" ale autorului şi mai ales cele care se referau la comunism. În cazul lui Eliade, până şi premisele metodologice create în jurul sacrului au fost cenzurate. Un astfel de exemplu îl constituie recenzia lui Poniatowski referitoare la opera lui Eliade şi Kitigawa *The Hisory of Religions. Essays in Methodology*, apărută în revista *Euhemer*. În anumite fragmente se suprainterpretează metodologia lui Eliade, fără să fie inclus contextual şi enunţul întreg al autorului. Recenzia lui Poniatowski este plină de evaluări făcute de acesta din punctul de vedere al şcolii lui Marx, al cărei reprezentant a fost. Istoricul polonez prezintă doar fragmente selecţionate, scoase din context. Este posibil ca aceasta să fie rezultatul ingerinţei cenzurii, dar nu se ştie de ce se căuta cu orice preţ o analogie între eliadism şi marxism (Poniatowski 1958).

Merită menţionată şi recenzia la *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, vol. II: *De la Gautama Buddha până la triumful creştinismului*, făcută de Włodzimierz Lengauer, cartea fiind tradusă de S. Tokarski. Această recenzie i-a surprins pe cercetătorii eliadismului, autorul înfăţişând problemele pe care le vede din perspectiva unui recenzent. În primul rând, faptul că este greu să polemizezi cu morţi, iar în al doilea rând, că opera nu a apărut în întregime. Lengauer îşi exprimă mulţumirea pentru faptul că s-a reeditat *Tratatul de istorie a religiilor* şi a apărut traducerea în poloneză a *Şamanismului*, dar considera că „Eliade a apărut în Polonia prea târziu".

Recenziile anilor 1980 sunt mai liberale, dar în continuare folosesc simboluri, metafore, neputând să se refere deschis la situaţia lui Elaide ca emigrant sau la situaţia politică din ţările blocului estic, precum şi la alte chestiuni problematice din acea perioadă.

Serafin Korczak-Michalewski a scris recenzia cărţii lui Eliade *Yoga. Nemurire şi libertate*, tradusă din limba franceză de Baranowski. Autorul recenziei remarcă faptul că această carte nu este pentru un cititor mediocru, care s-ar fi aşteptat la o introducere treptată în problematica yoghină, volumul părând a fi destinat specialiştilor, deoarece tratează aspecte care încă nu au fost cunoscute în Polonia în acea perioadă. În Europa, la fel şi în Polonia, Eliade este considerat un cunoscător remarcabil în ceea ce priveşte yoga. Dar, conform recenzentului polonez, capitolele despre yoga clasică sunt cele mai slabe şi insuficient prelucrate. În schimb, îl laudă pe traducător pentru fidelitatea traducerii şi menţionează că aproape într-o singură zi s-au vândut toate cărţile.

Articolul lui A. Kijowski *Wizja ludzkości nieomylnej* (*Viziunea omenirii infailibile*), apărut în revista „Twórczość", este o reflecţie asupra volumului *Aspects du mythe*, care la vremea aceea încă nu fusese publicat în Polonia. Autorul a vrut să trezească interesul cititorilor polonezi şi să-i încurajeze să traducă volumul. Este o

BDD-A8082 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:37:32 UTC)

dovadă că intelectualii polonezi au fost interesaţi de operele lui Eliade apărute în străinătate, dar şi a faptului că Eliade a avut o mare influenţă asupra generaţiei filosofilor şi criticilor din care făcea parte Kijowski.

Jarosław Skowroński[5] a scris recenzia cărţii *Secretul doctorului Honigberger*, apărută în revista „Przegląd Tygodniowy" şi intitulată *Podróż na wschód* (*O călătorie în Est*). Aceasta a contribuit la marele succes al cărţii deoarece Skowroński a menţionat numele autorului considerându-l „unul dintre cei doi (pe lângă Lévi-Strauss) giganţi ai antropologiei culturale şi ai istoriei religiilor".

Recenzia cărţii *Istoria credinţelor şi ideilor religioase* scrisă de Jerzy Kosiewicz[6] şi apărută în revista *Euhemer* este una dintre primele recenzii ale acestei cărţi pe piaţa editorială din Polonia. Prof. Kosiewicz a scris şi recenzia lucrării *Eliade şi Orientul*, al cărei autor – Stanisław Tokarski – a prezentat cu totul altă opinie decât cele înregistrate până acum; de data aceasta una pozitivă. El a făcut şi o interpretare a teoriei lui Eliade. Recenziile apărute înainte de cea a lui Kosiewicz exprimau mai degreabă atitudinea critică faţă de gândirea lui Eliade.

Un loc important în receptarea lui Eliade în Polonia îl ocupă recenziile lui Ireneusz Kania, printre care: *O pewnej propozycji aksjologicznej Mircei Eliadego* (*Despre o propunere axiologică a lui Mircea Eliade*), *Między przypadkiem a koniecznością, czyli życie jako próba labiryntu* (*Între întâmplare şi necesitate, adică viaţa ca o încercare a labirintului*), *Kryptoutobiografia fantastyczna Mircei Eliadego* (*Criptoautobiografia fantastică a lui Mircea Elaide*), postfaţă la *Dayan, Tinereţe fără tinereţe.* Kania este traducător al operelor lui Eliade şi autor al mai multor recenzii consacrate autorului român, având ca scop promovarea eliadismului şi apropierea publicului polonez de ideile lui Eliade. De asemenea, Kania arată omniprezenţa motivului iniţierii la Eliade şi complexitatea ambivalenţei morţii şi vieţii, interpretând aceasta prin constatarea că naşterea este începutul marşului spre moarte (Kania 2001: 161, 168). Culegerea de recenzii a lui Kania (2001) cuprinde, alături de eseuri şi recenzii, şi postfeţe la jurnalele şi beletristica lui Eliade.

În anii 1990 şi după anul 2000 au mai apărut câteva recenzii ale cărţilor lui Eliade, printre care cea a lui Benisz la *Mitul eternei reîntoarcei*, apărută în revista „Przegląd Filozoficzny" în 1998; recenzia lui Jerzy Prokopiuk[7] la *Cosmologie şi alchimie babiloniană*, apărută în volumul *O niebie i Ziemi – inaczej* (*Despre cer şi pământ – altfel*) (2001); recenzia prof. Joanna Tokarska-Bakir, antropolog cultural, la *Initiation, rites, sociétés secrètes*, apărută în revista „Czasopismo Kulturalne".

Promovarea lui Eliade ca scriitor într-o perioadă propice a receptării lui, mai ales datorită traducerilor unor lucrări beletristice, a contribuit la apariţia în limba polonă a celei mai importante opere a sa din domeniul istoriei religiilor, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, în trei volume, în 1994.

Traducerile operei lui Eliade au trezit interesul publicului polonez şi faţă de literatura scriitorului, dar, pentru cei mai mulţi, el a rămas în primul rând un istoric al religiilor.

[5] J. Skowroński – filolog, traducător şi editor, mai ales al literaturii antropologice.

[6] J. Kosiewicz (n. 1949) – filosof, istoric al religiilor, cercetător în domeniul filosofiei antropologice şi al filosofiei religiilor.

[7] J. Prokopiuk (n. 1931) – filosof, gnostic, antropozof şi eseist.

BDD-A8082 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:37:32 UTC)

Bibliografie

Eliade 1937: Mircea Eliade, *Naționalismul*, „Vremea”, 10, nr. 486.
Eliade 1966: Mircea Eliade, *Traktat o historii religii*, Varşovia.
Filary 2013: Magdalena Filary, *Beata's Skarżyńska contribution to Mircea Eliade reception in Poland*, în Iulian Boldea (coord.), *Studies on Literature, Discourse and Multicultural Dialogue*, Târgu-Mureş, Editura Arhipelag XXI.
Kania 2001: Ireneusz Kania, *Ścieżka nocy*, Cracovia.
Kocjan 2002: Krzysztof Kocjan, *Przedmowa tłumacza*, în M. Eliade, *Od Zamolxisa do Czyngis-hana*, Varşovia.
Kołakowski 1966: Leszek Kołakowski, *Mircea Eliade: Religia jako paraliż czasu*, în *Traktat o historii religii*, Varşovia.
Leociak 1999: Leociak Jacek, *Gra w dziennik*, „Nowe Książki”, 6, 45-46.
Margul 1964: Tadeusz Margul, *Sto lat nauki o religiach świata*, Varşovia.
Poniatowski 1958: Zygmunt Poniatowski, *Istota i struktura religii*, Kielce.
Poniatowski 1961: Zygmunt Poniatowski, *History of Religions: Esseys in Methodology*, „Euhemer”, 20, nr. 1, 53-59.
Skarżyńska 2009: Beata Skarżyńska, *Mircea Eliade w Polsce*, Varşovia.
Tokarski 1984: Stanisław Tokarski, *Eliadowska metodologia badań*, în *Eliade i Orient*, Wrocław.

Eliade's Translations – A Source of the Writer's Reception in Poland. Reviews and Comments

The reviews of Eliade's translations, which appeared in Poland during the communist and post-communist period reflect the perception of the writer and of his ideology in the eyes of the Polish researchers. Over the years, this perception has changed according to the political situation. As it is known, the communist regime did not allow the publishing of Eliade's works without censorship, even though he did not fall in the category of "banned authors". For unknown reasons, the publication of his works could be done only after the abolition of censorship. However, early reviews hid some meanings and messages so that they could be published in the Polish press. Our paper is an overview of the comments and reviews of Eliade's translations, made by famous Polish philosophers and historians of religion, such as Leszek Kołakowski, Stanisław Tokarski or Zygmunt Poniatowski. They treat, among others, two of Eliade's fundamental works: *History of Religions* and *Treatise on the History of Religions*, familiarizing, at the same time, the Polish public not only with Eliade's person, but also with his philosophy.

BDD-A8082 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:37:32 UTC)